

DIGITALE LIV – EN INTRODUKTION

Af Jesper Aagaard¹ & Jonas Højgaard Frydenlund²

I dette nummer af Psyke & Logos dykker vi ned i vores digitale liv. Vi lever i dag i en verden, hvor vi konstant er online og forbundet med hinanden. Mens teknologi altid har udgjort en del af den menneskelige eksistens, har digitaliseringen ændret vores psykologiske grundvilkår fundamentalt. For hvad er moderne identitetsdannelse uden sociale medier? Kærlighed uden datingapps? Eller opdragelse uden skærmtid? Nutidens psykologi skal derfor forholde sig til vores digitale liv, og formålet med denne introduktion er at skitsere nogle vigtige aspekter af dette fænomen. Først argumenterer vi for, at psykoterapi altid har været teknologisk medieret, hvilket betyder, at digitale teknologier ikke kan afvises på baggrund af en forestilling om det "rene" menneskelige møde, men må udforskes – og kritiseres – empirisk. Herefter inviterer vi til kritisk refleksion over psykologiens samfundsmæssige rolle, idet dens primære mål om at forstå, forudsige og forme menneskelig adfærd er blevet overtaget af samtidens overvågningskapitalisme. Det sidste område, vi berører, er vigtigheden af ikke at lade sig forblinde af begreber som "skyen", idet dette luftige sprogbrug skjuler de materielle konsekvenser, som vores digitale liv indebærer. Afslutningsvis præsenterer vi artiklerne i dette nummer og deres indsigt i vores digitale tilværelse.

Nøgleord: digital, psykologi, teknologi, materialitet.

Keywords: digital, psychology, technology, materiality.

Dette temanummer af *Psyke & Logos* handler om digitale teknologiers betydning for vores tilværelse, altså om vores "digitale liv". Lad os starte med at slå fast, hvorfor temanummeret ikke hedder "teknologiske liv". Det er nemlig meget udbredt at forbinde ordet "teknologi" med den sidste nye udvikling (kunstig intelligens, selvkørende biler osv.), og en undersøgelse har vist, at hele 90 % af os forbinder teknologi med noget elektronisk og

---

1 Jesper Aagaard, lektor på Aarhus Universitet, Psykologisk Institut, e-mail: jaagaard@psy.au.dk.

2 Jonas Højgaard Frydenlund, førsteamanuensis på Universitetet i Agder, Institutt for psykososial helse, e-mail: jonas.h.frydenlund@uia.no.

digitalt (Hasse & Brok, 2015). Her er det dog vigtigt at understrege, at en simpel genstand som en stenøkse *også* er en teknologi, og at vi mennesker derfor *altid* har levet teknologiske liv. Som et kludetæppe af arkæologer, antropologer, psykologer, filosoffer og feminister efterhånden har fremhævet, er den moderne filosofis adskillelse af menneskelige “subjekter” og teknologiske “objekter” i bedste fald kunstig. Eller som Bruno Latour (1993) udtrykker det: Vi har aldrig været moderne. Med “digitale liv” refererer vi derfor til en sociohistorisk forandring af vores *i forvejen* teknologiske liv. Vi lever i dag i en tid, hvor digitale teknologier gennemsyrrer alt. Hvor vi altid er koblet op. Hvor internettet konstant er ved hånden via bærbare computere, mobiltelefoner og smartwatches. Hvor brugen af kunstig intelligens (AI) ikke længere er forbeholdt de særligt indviede, men har spredt sig overalt.

Dansk Psykolog Forening bekendtgjorde for nylig, at digitaliseringen har ændret menneskets vilkår i en sådan grad, at psykologien må bevæge sig ad nye veje. “Og hvis vi overser betydningen af det digitale, risikerer vi at blive irrelevante, når det handler om vores faglige indflydelse på ledelse, politik og samfund,” som Dea Seidenfaden (2022) udtrykte det. I denne udmelding ligger der en vigtig erkendelse af, at psykologien ikke længere kan betragte digitale teknologier som eksterne objekter, der påvirker os “udefra”. Nej, digitale teknologier medierer i dag vores psykologi “indefra”. Det giver ikke længere mening at diskutere psykologiske fænomener såsom opmærksomhed og distraktion uden også at tale om bærbare computere og smartphones (Aagaard, 2015). Og hvad er moderne identitetsdannelse uden sociale medier? Kærlighed uden datingapps? Eller opdragelse uden skærmtid? Det er denne forandring af menneskets vilkår, vi med dette temanummer ønsker at kaste lys på. Før vi præsenterer temanummerets artikler, vil vi dog skitsere lidt af konteksten omkring det “digitale liv”. Vi vil først tematisere teknologiernes historiske rolle i psykologien. Derefter træder vi et skridt tilbage og diskuterer, hvordan psykologien som videnskab minder om andre nutidige forsøg på at forudsige og kontrollere menneskelig adfærd. Dernæst diskuterer vi, hvorfor det er vigtigt at forstå det digitale som noget materielt – også for psykologien. Til sidst præsenterer vi temanummerets artikler.

1. Teknologi i psykologien: fra sofaen til stolen

Teknologi i psykologien er ikke noget, der først indføres med chatbotter og VR-briller. Psykologien har altid været spækket med teknologier. Lad os give et eksempel: Mange tekster om klinisk psykologi handler om interpersonelle dynamikker såsom tryghed, tillid, overføring og modoverføring, og psykoterapi bliver ofte betragtet som indbegrebet af et menneskeligt møde. Denne antropocentriske tankegang risikerer dog at overse, at der altid har været teknologier til stede i terapilokalet, og at disse anonyme og ubemærkede genstande har haft stor betydning for de ovenstående dynamikker.

Lingiardi og De Bei (2011) har således “udspurgt” Freuds ikoniske sofa om dens rolle i klinisk praksis. Freuds sofa var faktisk en divan, en mellemøstlig variant af sofaen uden ryglæn, hvorpå patienten lagde sig og stirrede op i loftet, mens Freud selv var placeret i en lænestol bag hovedgærdet. Denne opstilling var drevet af både personlige og tekniske overvejelser. På et personligt plan kunne Freud (1913) ikke udholde tanken om “at blive nedstirret af andre mennesker i otte timer om dagen (eller mere)”, (s. 133) som han skrev, og på et teknisk plan skulle sofaen begrænse patientens rettedhed mod “ydre” stimuli såsom terapeutens ansigt, hvilket faciliterede et fokus på “indre” tanker, følelser og fantasier. Den liggende stilling skulle desuden bringe patienten i en drømmelignende tilstand (“reverie”), som var befordrende for fri association.

I Freuds psykoanalyse var der stor fokus på indsigt og erkendelse, men senere bølger af psykoanalysen fokuserede i stigende grad på interpersonelle dynamikker i rummet, og her blev sofaen kritiseret for at hæmme terapeutens modtagelighed for nonverbal kommunikation. C.G. Jung (1935/1976) afskrev således sofaen, fordi han mente, at det var terapeutens pligt at spejle klientens følelser. “Så for at kunne vise mine patienter, at deres reaktioner er trængt ind i mit system, er jeg nødt til at sidde overfor dem, så de kan aflæse reaktionerne i mit ansigt og se, at jeg lytter” (s. 139-140). Stolens indtræden i terapilokalet bevirkede altså en radikal omformning af den terapeutiske praksis, og i dag tager vi det nærmest for givet, at psykoterapi består af et ansigt-til-ansigt-møde mellem to mennesker. Denne korte fortælling om overgangen fra sofaen til stolen rummer tre vigtige budskaber: For det første er adskillelsen af psykologi og teknologi en myte. Selv psykoterapi er – og har alle dage været – teknologisk medieret. For det andet er teknologier aktivt med til at forme de subjektpositioner, der er på spil i psykoterapien. For det tredje er den nutidige udformning af psykoterapi som et ansigt-til-ansigt-møde mellem to mennesker ikke en eviggyldig og naturgiven sandhed, men en kontingent historisk tilblivelse. Når vi fremhæver disse pointer, er det for at fjerne noget af mystikken omkring digitale teknologiers indtog i psykoterapien. Ikke forstået sådan, at vi automatisk skal hilse disse teknologier velkommen, men hvis vi skal afvise dem, skal det ikke være pga. en illusorisk forestilling om det “rene” menneskelige møde. Det skal være pga. teknologiernes empiriske konsekvenser.

2. Psykologi i teknologien: spørgsmålet om kontrol

Nu da vi har set lidt på teknologiens rolle i psykologien, kan det være værdifuldt at betragte psykologiens rolle i en digital tidsalder. George Canguilhem (1980) holdt engang en forelæsning om psykologiens vidensformer på Sorbonne i Paris, hvor han som afslutning brugte følgende metafor baseret på universitetets fysiske placering: Når psykologerne forlod Sorbonne ad

Rue Saint-Jacques, sagde Canguilhem, kunne de enten gå op ad bakken, hvor de endte ved Pantheon, filosofernes højborg, eller ned ad bakken, hvor de endte ved Politipræfektoret. Canguilhems pointe var selvfølgelig, at psykologerne skulle forfølge viden (op ad bakken) fremfor kontrol (ned ad bakken), men som Rose (2004) pointerer, er viden og kontrol måske ikke så adskilte endda. En af de nyeste grundbøger i psykologi definerer eksempelvis psykologiens formål således: “[Psychology’s purpose is] to describe how people and other species behave. To understand the causes of these behaviours. To predict how people and animals will behave under certain conditions. To influence behaviour through the control of its causes. To apply psychological knowledge in ways that enhance human welfare” (Holt et al., 2024, s. 7). Psykologi handler altså om at forstå, forudsige og forme vores adfærd. I samtidens digitale liv spiller onlineadfærd en stor rolle i denne proces.

Som Shoshana Zuboff (2018) har beskrevet, genererer vi nemlig konstant digitale aftryk eller det, hun kalder adfærdsmæssigt overskud, når vi bevæger os rundt mellem hjemmesider, apps, filer og spilverdener. I begyndelsen af den digitale tidsalder herskede der en idealistisk og antiautoritær opfattelse af internettet som et middel til at frisætte viden (“information vil være fri”, som det hed), hvor disse dataspor udelukkende blev brugt til at forbedre internettets funktionalitet. Efterhånden som avancerede algoritmer og øget computerkraft gjorde det muligt at generere adfærdsmæssige indsigter på baggrund af store datamængder (såkaldt Big Data), ændrede denne praksis sig dog. Virksomheder som Google og Facebook begyndte at indføre datadrevne forretningsmodeller, der overvåger og analyserer brugernes adfærd med henblik på at skabe målrettede reklamer og tjenester, der former brugernes valg og præferencer. Det er dette fænomen, Zuboff kalder overvågningskapitalisme. Vores digitale aftryk anvendes dog ikke kun til kommerciel overvågning og reklamesalg, men også til mere traditionel statslig overvågning. Omfanget af denne overvågning blev tydeliggjort af Edward Snowdens læk af oplysninger fra den amerikanske sikkerhedstjeneste National Security Agency (NSA). Den online “skattekasse” af data kan altså benyttes af vidt forskellige aktører med vidt forskellige formål, og det er en del af baggrunden for, at EU er gået så hårdt ind i at regulere brugen af personlige data gennem General Data Protection Regulation (GDPR-lovgivningen) – se blandt andet deres recital 71 om “profilering”. Psykologiens ønske om at forstå, forudsige og forme vores adfærd rummer altså mørkere sider i form af salg, overvågning og kontrol. Det er i den forbindelse værd at bemærke, at behaviorismens ophavsmand, John Watson, sluttede sin karriere som konsulent i et reklamefirma (Kreshel, 1990). Lad dette være en invitation til at reflektere over psykologiens rolle i overvågningskapitalismen.

3. Det digitale livs planetære omkostninger: spørgsmålet om klima

Selvom visse aspekter af vores digitale liv efterhånden har mødt en vis modstand (f.eks. computere i skolen, børns skærmb brug), ser bevægelsen mod øget digitalisering ikke umiddelbart ud til at aftage. Særligt AI ser ud til at spille en stadig større rolle i fremtiden. I Danmark har digitaliseringsministeren således været ude at fremhæve potentialerne ved brug af AI i offentlig administration og sundhed (Jarlner, 2024), og i Norge fremhæver arbejdsgiverorganisationen NHO ligeledes, at vi i langt højere grad bør introducere AI i erhvervslivet, fordi “kun 15 procent av bedrifter bruker AI i daglig drift”. På Universitetet i Agder, hvor Jonas arbejder, bruger man allerede AI til at fordele lokaler, redigere tekster og transskribere interviews, og snart skal det også introduceres som en del af Office-pakken. Vi må altså forvente, at vi til stadighed bliver afkrævet at forholde os til nye digitale tjenester. Hvis vi skal forholde os til disse initiativer på et kritisk og kvalificeret grundlag, er det dog relevant med mere nøgterne og kritiske forståelser af digitaliseringen. Mange af de begreber, vi i dag har til rådighed, resulterer nemlig i relativt luftige og abstrakte forståelser. Et godt eksempel er “kunstig intelligens”, der ofte betragtes som noget magisk og overjordisk, og som med fordel kunne erstattes af begreber som “maskinlæring” eller “automatiseret beslutningstagen”, der kunne komme en sådan guddommeliggørelse til livs (Selwyn, 2024).

Et andet – og endnu tydeligere – eksempel knytter sig til lagringen af denne tekst, som vi for nemheds skyld har placeret i “skyen”. Det er dog vigtigt at fastslå, at digitale tjenester er gennemgribende *materielle*, og at muligheden for at lagre tekster i skyen udspringer fra en række servere, der står og bruger strøm et konkret sted i verden. Muligvis i Fredericia, hvor Google i 2020 færdiggjorde et gigantisk datacenter. Sådanne datacentre udgør i dag omkring 1 % af klodens samlede energiforbrug, hvilket er mere end mange små nationer (Obringer et al., 2021). Også de mange nye former for generativ AI forbruger store mængder energi, og et nyligt studie viste således, at den mindst effektive AI-billedgenerator bruger cirka samme mængde energi på at generere ét billede, som det kræver at oplade en hel smartphone (Luccioni et al., 2023). Det er dog ikke kun i form af energi, at det digitale tager for sig af planetens ressourcer. I bogen *Atlas of AI* (2021) beskriver Kate Crawford således, hvordan batterierne til vores mobiltelefoner og bærbare computere kræver sjældne mineraler i form af lithium og kobolt, og det er blevet anslået, at udvindingen af ét ton af disse knappe ressourcer efterlader helt op til 75.000 liter syreholdigt vand samt et ton radioaktive rester. Hvis vi overser denne materialitet, risikerer vi at miste blikket for vores digitale livs planetære omkostninger (Crawford, 2021). Vi skal derfor have genfundet jordforbindelsen i vores diskussioner af digitaliseringen. Som fremhævet i et tidligere nummer af Psyke & Logos om “globale kriser” kan psykologien som disciplin ikke ignorere disse konsekvenser

(Rasmussen et al., 2020). Viden om og indsigt i vores digitale liv bliver derfor ikke mindre relevant i fremtiden. Lad os derfor se nærmere på, hvilke indsigter dette nummer tilbyder.

4. Temanummerets indhold

Trine Sonne og Toril Sveistrup Jensen kickstarter temanummeret med artiklen “Børns digitale liv – lærer små børn noget fra skærme?” Formålet med artiklen er at give et forskningsbaseret blik på en meget omdiskuteret relation, nemlig forholdet mellem skærmb brug og børns udvikling. Nærmere bestemt undersøger artiklen, hvorvidt (og hvordan) skærme kan rumme et læringspotentiale for børn i alderen nul-seks år. Artiklen gennemgår udviklingspsykologisk forskning inden for imitationsparadigmet, der viser, at børn indtil omkring treårs alderen lider af en såkaldt “media deficit effekt”, der gør det svært for disse børn at overføre læring fra skærmen (såvel som billedbøger) til en anden given kontekst. Denne effekt forsvinder med alderen, men selv for de ældre børns læringstransfer er det vigtigt, at skærmindholdet er alderssvarende, forståeligt, interessant og har en tilpas grad af udfordring. Forskningen inden for skærmb brug og sprogudvikling viser ligeledes blandede resultater, men også her er det afgørende, at voksne interagerer med barnet undervejs, samt at indholdet er pædagogisk og fagligt forankret. Artiklen viser med andre ord vigtigheden af at supplere overvejelser om kvantitet (“skærmtid”) med overvejelser om kvalitet, indhold og relationer.

I nummerets anden artikel, “Nemt, bekvemt og meningsløst – om Albert Borgmanns kritiske teknologifilosofi”, præsenterer Jesper Aagaard teknologifilosoffen Albert Borgmann og diskuterer Borgmanns relevans for psykologien. Artiklen gennemgår indledningsvist Borgmanns forgænger, Martin Heidegger, såvel som den kritik, Heideggers teknologifilosofi har mødt i sin eftertid. Det er dog Borgmanns begreber, der står i centrum. Det første af disse begreber er “fokale praksisser”, der beskriver aktiviteter, som centrerer tilværelsen omkring noget betydningsfuldt og ofte socialt – såsom det at nyde et godt måltid sammen. I kontrast til dette har vi “teknologiske devices”, der leverer et færdigt produkt og gør livet lettere for os – såsom når vi opvarmer mad i mikrobølgeovnen. Mens det netop er denne lethed, der frister os til at anskaffe teknologiske devices, gør den os også mindre tilbøjelige til at deltage i de besværlige og tidskrævende fokale praksisser. Vi bliver til passive forbrugere snarere end væsener, der engagerer os i verden. Artiklen slutter af med at diskutere, hvordan psykologien kan udøve teknologikritik ved at fokusere på, hvordan og hvornår digitale teknologier udfordrer fokale praksisser – herunder fællesskabsoplevelser og færdighedsudvikling.

Herefter følger den tredje artikel, “Fordi det er den nye virkelighed – vildreden om ChatGPT læst teknologikritisk”, skrevet af Nis Primdahl. Artiklen fokuserer på de pædagogiske konsekvenser af kunstig intelligens og

chatbotter. Understøtter sådanne teknologier vores tænkning, eller overtager de den fra os? Skal vi forbyde dem eller hilse dem velkommen? Artiklen tager udgangspunkt i ChatGPT's udbredelse op til vintereksamenen 2022/23, som blev mødt med forbud fra en række uddannelsesinstitutioner, der argumenterede for, at eksamensbesvarelser frembragt med hjælp fra ChatGPT ikke kunne karakteriseres som selvstændigt produkter. Artiklen sporer denne forbeholdne indstilling tilbage til Hubert Dreyfus' indflydelsesrige teknologikritik, der sætter et skarpt skel mellem menneskers kropslige læring og kunstig intelligens' afkoblede viden. Baseret på Bernard Stieglers dekonstruktion af kløften mellem menneske og teknologi argumenterer artiklen dog for, at teknologier ikke bør betragtes som eksterne objekter, idet de udgør en konstitutiv og integreret del af den menneskelige hukommelse (tænk blot på dagbøger og huskesedler). Teknologier kan derfor bedst forstås som ambivalente størrelser, der både kan bruges på gode og dårlige måder.

Fjerde artikel i nummeret, "Er chatbotter fremtidens kliniske psykologer?", er skrevet af Arthur Bran Herbener og Malene Flensborg Damholdt. Formålet med artiklen er at hjælpe kliniske psykologer med at forstå og vurdere brugen af tekstbaserede "samtaleagenter" eller chatbotter i terapeutisk praksis. Denne ambition strækker sig faktisk helt tilbage til 1960'erne, hvor Joseph Weizenbaum introducerede computerprogrammet ELIZA, og i dag viser forskningen inden for området lovende resultater. Det er derfor forhåbningen, at samtaleagenter med tiden vil kunne levere fleksible og omkostningseffektive interventioner, der kan mindske ventelisterne til psykoterapi. Artiklen diskuterer dernæst det vigtige spørgsmål om terapeutisk relation, altså om klientens tillidsfulde, følelsesmæssige bånd til terapeuten. Det afgørende spørgsmål er her, om mennesker er i stand til at danne nære relationer til maskiner, og forskningen inden for dette gryende område tyder på, at det faktisk godt kan lade sig gøre. Artiklen slutter dog af med en opfordring til, at udbredelsen af samtaleagenter ikke må overlades til en ren og rå markedsløik, men skal ske på en etisk og forskningsbaseret vis, hvortil psykologiske fagpersoner spiller en vigtig rolle.

I den femte artikel, spørger Helle Spindler: "Giver den digitale teknologi mulighed for, at vi udvikler sundhedsvæsenet i retning af en mere personlig og patientcentreret pleje og behandling?" Artiklen svarer på dette ved at gennemgå en række nye teknologiske udviklinger på tværs af sundhedssektoren og spørger, om de kan imødekomme en øget grad af patientcentring og patienter som brugere. Følgende områder for digitalisering fremhæves: øget tilgængelighed af kommunikation og informationsdeling, nye muligheder for bedre at kunne understøtte patienters egenomsorg og uddannelse samt digitaliseret intervention og interaktion med sundhedsvæsenet – sidstnævnte gælder også robotter, AI og virtual reality. Dette diskuteres i forhold til brugerens og sundhedsvæsenets tilgængelighed, samarbejde mellem bruger og sundhedsvæsenet, accept af digitalisering og dens udformning. Overordnet besvares spørgsmålet med, at de teknologiske udviklinger ser lovende ud,

men at der også kan være ulemper. For at imødekomme nogle af disse ulemper argumenterer forfatteren for, at brugerperspektivet bør stå centralt, fordi det vil få den digitale udvikling til at tendere mod mere relevant og personligt tilpassede sundhedsydelse.

Som indslag nummer seks har artiklen “Fra mistrivsel til resiliens i et digitaliseret arbejdsliv – et alternativt perspektiv”, skrevet af Yibin Fabricius Zhang, Sannah Knutz Lauritzen, Sidsel Villumsen og Dela Sawatzki, til formål at give konkrete forslag til organisationer om, hvordan de kan imødekomme den stress, der i arbejdslivet er forbundet med øget digitalisering. Dette gør de specifikt ved at drage indsigter på tværs af Science-and-Technology Studies omkring dette “digitale pres” og et begreb om organisatorisk resiliens. Artiklen præsenterer det digitale pres i fem hovedtemaer, der alle analyserer stress som noget, der afhænger af den organisatoriske brugs-kontekst, fremfor blot at være noget, der forårsages af teknologien eller folks respons på teknologien alene. Når nu stress skal forstås i dens organisatoriske brugs-kontekst, giver det også mening at give løsningsforslag på dette, på organisatorisk niveau. For at gøre dette tyr forfatterne til et begreb om organisatorisk resiliens, hvor de særligt fremhæver en organisations tilpasnings-evne i forhold til interne problemer – herunder det digitale pres. På baggrund af disse diskussioner tilbyder forfatterne nogle konkrete forslag til, hvordan organisationer kan øge deres tilpasningsevne til det digitale pres og dermed også øge trivselen for deres ansatte.

I syvende artikel, “Selvskade og digitale fællesskaber – en tematisk analyse af positive og negative konsekvenser”, præsenterer Leah Garfield Christensen, Ask Elklit, Julie Krogh Nielsen og Dorte Mølgaard Christiansen et casestudie af tre voksne selvskaders refleksioner over deres færden i online selvskadefora – her med særligt fokus på positive og negative konsekvenser af deltagelse på disse fora. Artiklen fremhæver i lighed med tidligere forskning, at deltagerne er motiveret for at hjælpe andre gennem deres deltagelse, men at deltagelsen til tider kan blive emotionelt drænende, fordi det online forum giver få muligheder for egentlig at hjælpe. Deltagerne følte sig bedre mødt og mindre alene på disse fora, fordi de oplevede, at folk her forstod deltagerens selvskade fra indersiden. De beskriver, hvordan man kan blive påvirket negativt af andres opslag, og at der nogle gange kan forekomme en form for selvskade-konkurrence. Som tilføjelse til tidligere forskning fremhæver artiklen, at deltagerne forholdt sig nuanceret og reflekterende til disse positive og negative konsekvenser. Et onlineforums indvirkning på selvskade må altså tænkes at være afhængig af deltagerens refleksioner. På baggrund af dette foreslår forfatterne, at behandlingstilbud til mennesker med selvskade bør støtte refleksioner og øget refleksiv kontrol over onlinefærden – snarere end at råde folk til helt at holde sig fra onlinefora.

Christopher Kehlet Ebbrecht og Rikke Louise Alberg Peters står bag den ottende temaartikel, “Radikale digitale liv – mekanismer i onlineradikalisering

og perspektiver på forebyggelse”, der kigger nærmere på, hvordan radikaliseringsprocesser i stigende grad er flyttet online i det digitale liv. Hovedargumentet er, at denne forflyttelse online ikke i sig selv tilfører nye radikaliseringsmekanismer, men snarere fungerer som en slags *accelerator* af radikaliseringsprocessen. Forfatterne starter med at kigge på en aktuel retssag for at beskrive de tendenser inden for radikalisering, som den derefter tager op til diskussion. Disse tendenser diskuteres op imod kendte socialpsykologiske mekanismer for radikalisering, og hvordan onlineradikaliseringen kan tænkes at accelerere disse. Afslutningsvist gennemgås en række forslag til, hvordan vi kan blive bedre til at forebygge radikalisering i det digitale liv, herunder vidensopkvalificering af voksne omkring barnet, en ikke-dømmende nysgerrig samtale med unge om deres onlinefærden og meningsfulde fællesskaber som alternativer til radikale miljøer.

5. Under strengen

Afslutningsvist tager August Soja Broz og Jacob Klitmøller for sig at udvide vores forståelse af, hvorfor terapi virker, i deres artikel “Terapirelaterede forandrings flertydighed – mod en kritik af en terapeut- og sessionscentret forståelse af den psykoterapeutiske praksis”. Artiklen argumenterer for, at både en medicinsk og en kontekstuel forklaring på forandring bygger på antagelsen om, at forandring sker på baggrund af det, *terapeuten som en del af terapien* gør ved underliggende virkningsmekanismer. Dette kritiseres for at negligere klientens egen agens og refleksion såvel som deres indlejring i hverdagslivet. Som alternativ viser forfatterne gennem en teoretisk analyse af en enkelt case, hvordan disse forandringer kan forstås som drevet af klientens egne handlinger og refleksion gennem processer, der foregår på tværs af flere forskellige kontekster. For at gøre dette trækker forfatterne på Dreiers teori om livsførelse og Mackrills arbejde med et alternativt perspektiv på terapi. Analysen viser, at en klients refleksion over egne udfordringer og handlemuligheder foregår over længere tid. Undervejs er der pauser i refleksionen, men nye hændelser kan aktualisere refleksionen, hvorfor den også ofte foregår i flere forskellige kontekster. Deres refleksioner foregår i konteksten af deres allerede levede liv, deres forestillede fremtid, og de vigtige personer de har i livet, såvel som i kontekst af terapi. Dette skaber en flertydighed i deres refleksion, som både viser sig som krav om at forholde sig til betydninger på ny, men også en ressource, der lader os afprøve forskellige måder at forholde os på. Forfatterne konkluderer, at mens terapien kan være en vigtig del af denne flertydighed, er det klientens egen aktivitet på tværs af kontekster, der bør stå centralt i vores forståelse af terapirelaterede forandringer.

REFERENCER

- Aagaard, J. (2015). Drawn to distraction: A qualitative study of off-task use of educational technology. *Computers & Education*, 87, 90-97. <https://doi.org/10.1016/j.compedu.2015.03.010>
- Canguilhem, G. (1980). What is Psychology? *Ideology & Consciousness*, 7, 37-50.
- Crawford, K. (2021). *Atlas of AI: Power, Politics, and the Planetary Costs of Artificial Intelligence*. Yale University Press. <https://doi.org/10.12987/9780300252392>
- Freud, S. (1913). *On Beginning the Treatment (Further Recommendations on the Technique of Psycho-analysis)*. Hogarth Press.
- Hasse, C. & Brok, L. (2015). *TEKU-modellen: Teknologiforståelse i professionerne*. U Press.
- Holt, N.J., Bremner, A., Vliek, M., Sutherland, E., Passer, M. & Smith, R.E. (2024). *Psychology: The science of mind and behaviour* (5. udgave). McGraw-Hill.
- Jarlner, M. (2024). Når det handler om kunstig intelligens har Marie Bjerre en plan ... *Politiken*, 17. januar 2024. <https://politiken.dk/viden/Tech/art9660897/N%C3%A5r-det-handler-om-kunstig-intelligens-vil-Marie-Bjerre-skrue-op-for-optimismen-og-ned-for-bekymringerne>
- Jung, C.G. (1935/1976). *The Tavistock Lectures. Collected Works, vol. 18*. Princeton University Press.
- Kreshel, P.J. (1990). John B. Watson at J. Walter Thompson: The Legitimation of 'Science' in Advertising. *Journal of Advertising*, 19(2), 49-59. <https://doi.org/10.1080/00913367.1990.10673187>
- Latour, B. (1993). *We Have Never Been Modern*. Harvard University Press.
- Lingiardi, V. & De Bei, F. (2011). Questioning the Couch: Historical and Clinical Perspectives. *Psychoanalytic Psychology*, 28(3), 389-404. <https://doi.org/10.1037/a0024357>
- Luccioni, A.S., Jernite, Y. & Strubell, E. (2023). Power Hungry Processing: "Watts" Driving the Cost of AI Deployment? <https://doi.org/10.48550/arXiv.2311.16863>.
- Obringer, R., Rachunok, B., Maia-Silva, D., Arbabzadeh, M., Nateghi, R. & Madani, K. (2021). The Overlooked Environmental Footprint of Increasing Internet Use. *Resources, Conservation and Recycling*, 167, artikel 105389. <https://doi.org/10.1016/j.resconrec.2020.105389>
- Rasmussen, O.V., Alving, P., Frydenlund, J.H. & Bærentsen, K.B. (2020). Globale kriser: Psykologien i en ny tidsalder? *Psyke & Logos*, 41(2), 5-16. <https://doi.org/10.7146/pl.v41i2.127493>
- Rose, N. (2004). Power and Psychological Techniques. I R. House & Y. Bates (red.), *Ethically Challenged Professions*. PCCS Books.
- Seidenfaden, D. (2022). Psykologiens nye veje. *Psykologernes Fagmagasin P*, 11. november 2022. <https://www.dp.dk/p-psykologernes-fagmagasin/artikler/dea-seidenfaden-den-teknologiske-udvikling-paavirker-vores-muligheder-for-at-behandle-klienter/>
- Selwyn, N. (2024). On the Limits of Artificial Intelligence in Education. *Nordisk tidsskrift for pedagogikk og kritikk*, 10, 3-14. <https://doi.org/10.23865/ntpk.v10.6062>
- Zuboff, S. (2019). *The age of surveillance capitalism: The fight for a human future at the new frontier of power*. Profile Books.